

STUDIJE I ISTRAŽIVANJA
Banat - istorija i multikulturalnost

STUDII ŞI CERCETĂRI
Banat - istorie şi multiculturalitate

STUDII ŞI CERCETĂRI
ACTELE SIMPOZIONULUI
„BANAT - ISTORIE ŞI MULTICULTURALITATE”

STUDIJE I ISTRAŽIVANJA
RADOVI SIMPOZIJUMA
„BANAT - ISTORIJA I MULTIKULTURALNOST”

ZRENIANIN - 2012, REŞIŢA - 2013

EDITURA FUNDAŢIEI

ISBN 978-86-87803-51-0

Orice reproducere - integrală sau rezumativă - a acestei cărți nu este permisă
fără acordul scris al Editurii ICRV

STUDII ȘI CERCETĂRI
STUDIJE I ISTRAŽIVANJA

Institutul de Cultură al Românilor din
Voivodina
Zrenianin

Societatea /Fundația/ Română de
Etnografie și Folclor din Voivodina
Torac

Editura ICRV
Biblioteca Cartea Științifică

Editura Fundației
Biblioteca Cartea Științifică

Colecția CERCETĂRI

Colecția SIMPOZIOANE

Seria DOCUMENTE BĂNĂȚENE

Biblioteca Cartea Științifică a fost
întemeiată în anul 2009

Biblioteca Cartea Științifică a fost
întemeiată în anul 1997

Z r e n i a n i n
N o v i S a d

Societatea /Fundația/ Română de Etnografie și Folclor din Voivodina
Rumunsko društvo /Fondacija/ za Etnografiju i Folklor iz Vojvodine

Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina
Zavod za kulturu vojvođanskih Rumuna

STUDII ȘI CERCETĂRI

Actele Simpozionului “Banat - istorie și multiculturalitate”

STUDIJE I ISTRAŽIVANJA

Radovi Simpozijuma “Banat - istorija i multikulturalnost”

Zrenianin - 2012, Reșița - 2013

Editura Fundației

ICRV.EDIT

Editura ICRV

Novi Sad - Zrenianin
2014

Comitetul de redacție - Uređivački odbor

Nicolae Bocșan
Ferenc Nemeth
Mircea Măran
Ionela Mengher
Cvetko Pavlović
Nina Spicijarić Paškvan
Virginia Popović
Biljana Sikimić
Diana Ocolișan, secretar

Referenți - Recenzenti

Romanța Iovanovici
Gheorghe Popovici
Ervin Dubrović

Redactori coordonatori - Urednici koordinatori

Costa Roșu
Carmen Albert

Redactor responsabil - Odgovorni urednik

Nicu Ciobanu

cele din secolul al XVIII-lea. În vremurile anterioare a fost esențială politica Curții Camerei din Viena, care urmărea să consolideze exportul de fructe din Banat peste porturile de coastă din Trieste și Rijeka, dar în ciuda tuturor eforturilor nu a înregistrat succes, în primul rând din cauza distanței mari și lipsei de dezvoltare tehnologică.

Deși în secolul al XIX-lea apare calea ferată care în marea parte a suprimat navigarea pe canale și călătoria pe drumuri, în cea mai mare parte a secolului nu se realizează legătura dorită între părțile de vest și de est ale țării, pentru care sunt interesate în primul rând porturile de coastă din Trieste și Rijeka, precum și Regatul Croației și Slavonia, care se luptă pentru a lega zonele extrem de îndepărtate de est și de vest, în special Rijeka și Zemun (de unde continuă căile navigabile spre Banat). Dar aceasta nu era o prioritate a politicii de stat a Ungariei.

În timp ce Austria intenționează să atragă o mare parte din Ungaria spre Trieste, portul său principal, ungarilor se plâng că politica austriacă le dăunează și prioritatea le este ca să conecteze capitala cu Rijeka și să construiască Calea ferată alfeldiană care, cu toate acestea, pe drumul de la Oradea până la Rijeka - ocolește Banatul.

Concepția statului maghiar de rețea feroviară radială care ar face legătura dintre Buda și Peșta cu punctele cheie ale statului, împiedică conectarea „prematură” a Banatului și Rijeka. Doar în momentul când calea ferată a fost finalizată între Peșta și Rijeka (1873), și când Calea ferată alfeldiană este conectată cu Osijek și cu Zagreb și Rijeka, și după ce Budapesta a fost conectată cu Zemun, se poate vorbi despre legătură feroviară directă între litoralul și Banat, care astfel încetează să depindă de cursurile de apă.

Fluxurile de trafic între Banat și Rijeka la începutul secolului al XX-lea confirmă faptul că printre emigranții în America îmbarcați în portul Rijeka (din 1903 până în 1914), cei mai mulți au fost unguri și slovaci, dar surprinzător la fel de mulți germani din Banat și - români.

Ovidiu Emil Iudean, Cluj-Napoca

ÎNTRE SENTIMENT NAȚIONAL ȘI PRAGMATISM POLITIC: DEPUTATUL PARLAMENTAR CONSTANTIN BURDIA ȘI AFACEREA „POPORUL ROMÂN”¹

Istoria presei românești din Transilvania și Ungaria reprezintă fără îndoială un subiect care merită o atenție aparte, cu atât mai mult cu cât studiile și lucrările dedicate acestuia nu sunt prea numeroase. Intenția noastră este ca prin prezentarea unui episod din istoria probabil celei mai difuzate gazete românești a vremii să contribuim la o mai bună înțelegere a relațiilor existente între membrii elitei culturale și politice românești de la începutul secolului XX, precum și a rolului politico-electoral deținut de presa națională.

La mijlocul primului deceniu al secolului XX, scena politică de la Budapesta se confrunta cu o situație de criză profundă. Aceasta fusese determinată de ascensiunea partidelor de opoziție pe fondul unei deprecieri a încrederii acordate de alegători

Partidului Liberal Maghiar, aflat la guvernare încă din 1875. Situația creată era în pericol de a degenera în contextul dezbaterei chestiunii referitoare la armată. Compromisul stabilit între monarh și liderii opoziției - prin care aceștia din urmă au renunțat la pretențiile exprimate, iar Franz Iosif a fost de acord cu formarea unui guvern de coaliție care să-i excludă pe liberali - a detensionat temporar situația și a determinat dizolvarea Parlamentului și convocarea de noi alegeri.²

În același timp, primul deceniu al secolului XX a reprezentat pentru viața politică a românilor din Transleithania o perioadă de maximă efervescență și importante transformări. Partidul Național Român a renunțat la tactica pasivistă și a adoptat activismul politic prin numirea de candidați proprii și îndemnarea electoratului să ia parte la alegerile parlamentare din Ungaria.³ Acest fapt a determinat apariția situațiilor în care politicieni români aderenți ai unor curente politice distincte au devenit adversari în cadrul procesului electoral. Susținătorii programului activist-național și ai celui activist-guvernamental au desfășurat cu prilejul alegerilor parlamentare din 1905 și 1906 ample campanii în încercarea lor de a atrage un procent cât mai mare de alegători de partea candidaților proprii. Cercurile electorale din Banat au fost și ele scena unor asemenea confruntări politice. Competiția electorală dintre diferitele facțiuni a fost marcată de utilizarea unor strategii care în repetate rânduri au depășit limita legii, primând interesul politic și cel de grup.

Alegerile din primăvara anului 1906 au consfințit victoria coaliției fostelor partide de opoziție în cadrul căreia se remarcă liderii Partidului Independenței și ai Partidului Constituțional. În ciuda faptului că acesta fusese rezultatul scontat, pe listele electorale s-au regăsit un număr mare de candidați români, unii dintre aceștia reușind să câștige mandate de deputat. În comitatele bănățene românii au obținut 5 astfel de mandate - 4 cu program PNR și 1 cu program guvernamental-constituțional.⁴

În timpul alegerilor din 1906 s-a remarcat prin activitatea sa electorală unul dintre cei mai influenți oameni politici români din Banat - Constantin Burdia. Acesta se născuse la 7 septembrie 1861 la Caransebeș, într-o familie românească de origine modestă. Pregătirea sa educațională a făcut obiectul unui șir de controverse. În ciuda faptului că unii contemporani (adversari politici) apreciau că Burdia era doar o calfă de măcelar care datorită calităților personale și a colaborării cu autoritățile maghiare a ajuns la un nivel social și la o poziție politică ce depășea pregătirea sa intelectuală, lucrurile se impun a fi nuanțate. Burdia a urmat studii gimnaziale la Budapesta, unde a susținut cu succes examenul de bacalaureat. Ulterior s-a înscris la Facultatea de Drept din Budapesta. Pregătirea juridică i-a înlesnit accesul la numeroase funcții administrative precum cea de șef al poliției din Caransebeș (1885), prim-senator

(locuitor al primarului) al oraşului Caransebeş (1888), primar al Caransebeşului (1895-1904), preşedintele Comunităţii de Avere (1904-1910). În 1906 a dobândit primul său mandat parlamentar, în acelaşi an fiindu-i conferit şi titlul de consilier aulic. „Afacerea Poporul Român” a reprezentat una din consecinţele implicării lui Burdia în campania electorală din anul 1906.⁵

Numărul ridicat de alegători români din comitatul Caraş-Severin - în care au fost câştigate toate cele 5 mandate româneşti menţionate - a determinat o confruntare electorală acerbă. Agenţii electorali ai partidelor maghiare şi cei ai partidelor naţionalităţilor au desfăşurat o amplă activitate în vederea asigurării unui număr cât mai mare de voturi pentru candidaţii proprii.⁶ Un rol fundamental l-a deţinut presa, ca mijloc de popularizare a programelor electorale a candidaţilor şi a activităţii acestora. În contextul în care majoritatea gazetelor româneşti difuzare în Banat erau susţinătoare ale programului politic naţional al PNR, cercurile româneşti progubernamentale din regiune au urmărit câştigarea uneia dintre acestea pentru propriile interese. Acesta a constituit scopul pentru care Constantin Burdia, profitând de o conjunctură favorabilă, a intrat în negocieri cu Dimitrie Birăuţiu pentru cumpărarea ziarului „Poporul Român”.

Cotidian de mare tiraj, „Poporul Român” apărea încă din anul 1901 la Budapesta, în tipografia lui Dimitrie Birăuţiu, care era şi proprietarul şi redactorul responsabil al ziarului. Numărul cel mai mare de abonaţi şi cititori ai „Poporului Român” se găsea în satele bănăţene, neexistând comună importantă în care să nu se difuzeze cel puţin o sută de exemplare. Acest fapt a fost posibil datorită popularităţii de care se bucura în Banat, şi nu numai, Dimitrie Birăuţiu.⁷

Născut la 12 septembrie 1875 în comuna Ghioroc, comitatul Arad, Birăuţiu devenise la începutul secolului XX o figură marcantă a comunităţii româneşti din Budapesta. Era proprietarul tipografiei „Poporul român” în care se editau cele mai importante ziare, reviste, cărţi şi alte publicaţii româneşti. Deşi devenise probabil cel mai important tipograf român al vremii, Birăuţiu a fost animat în anii tinereţii de dorinţa de a deveni învăţător. Deoarece familia sa s-a împotrivit îmbrăţişării unei astfel de cariere, Birăuţiu a fost nevoit să fugă de acasă, ajungând la Arad. Era însă prea tânăr pentru a se înscrie la şcoala pedagogică şi nu urmase nici cele patru clase secundare necesare acestui scop. Pentru a se întreţine a fost nevoit să muncească la tipografia diecezană, unde a învăţat meserie şi a devenit calfă de tipograf. Prinzând drag de această meserie, a renunţat la intenţiile sale iniţiale şi s-a dedicat întrutotul visului său de a deţine o imprimerie proprie, unde să scoată o gazetă cu ajutorul căreia să contribuie la creşterea nivelului cultural al ţărănimii române. De altfel, ataşamentul său pentru conaţionali a fost evident din momentul în care Birăuţiu s-a stabilit la

Budapesta și a pus bazele tipografiei „Poporul român”. Lui i se adresau numeroși țărani români veniți în capitala Ungariei pentru soluționarea diverselor chestiuni personale. Birăuțiul venea permanent în ajutorul acestora, asigurându-le adesea un loc de cazare, însoțindu-i la instituțiile statului și intervenind în folosul lor.⁸

Evenimentele desfășurate de-a lungul anului 1906, care i-au avut în prim plan pe Constantin Burdia și Dimitrie Birăuțiul, s-au aflat într-o strânsă legătură cu situația politico-electorală din Ungaria acelei perioade. „Afacerea Poporul român” a devenit publică în toamna anului 1906, după cumpărarea gazetei de către liderii PNR Alexandru Vaida Voevod și Aurel Vlad, cu scopul de a o transforma în vocea oficială a partidului. Momentul culminant a fost atins însă în luna decembrie a aceluiași an, odată cu apariția broșurii „Politikai rókák a csapdában” (Vulpi politice în cursă), difuzată în zece mii de exemplare, avându-l ca autor pe Dimitrie Birăuțiul. Broșura prezenta - din perspectiva autorului acesteia, direct implicat în chestiune - evenimentele care au determinat trecerea tipografiei și gazetei „Poporul român” din proprietatea lui Birăuțiul în cea a lui Burdia și ruperea ulterioară a contractului încheiat între cei doi. Divulgarea întregii afaceri a produs un puternic impact asupra opiniei publice din Ungaria. Implicarea unor personaje importante din viața politică, membri ai guvernului, a provocat reacția critică a presei maghiare, întreaga chestiune devenind subiect de dezbatere și în Parlamentul de la Budapesta.

Începuturile „Afacerii” pot fi identificate odată cu decizia luată la 11 aprilie 1906 de nou investitul ministru de justiție Polónyi Géza, prin care procesele de presă intentate de-a lungul guvernării lui Géza Fejérváry (18 iunie 1905 - 8 aprilie 1906) au fost anulate.⁹ Împotriva gazetei „Poporul român” fuseseră intentate în această perioadă cinci procese: pentru două dintre acestea și-au asumat răspunderea autorii lor - D. Stoica și D. Lascu -, în timp ce pentru ultimele trei răspunderea a revenit lui D. Birăuțiul, în calitate de redactor responsabil. Dintre cele cinci procese de presă amintite, sub incidența prevederilor ordonanțelor ministeriale din aprilie au intrat doar cele două în care răspunderea revenea autorilor, aceștia bucurându-se de amnistie. Cele în care ancheta viza persoana lui Birăuțiul au rămas în continuare pe rol, acesta fiind citat pentru data de 23 iunie la ultima înfățișare.

Proprietarul „Poporului român” era pe deplin conștient că sentințele ce urmau a fi date în procesele sale echivalau cu ruina sa financiară și o perioadă considerabilă de detenție. Tocmai acest fapt l-a determinat pe Birăuțiul să apeleze la relațiile sale din ministere și parlament în vederea obținerii amnistiei. La finalul lunii mai, însoțit de „un deputat național”¹⁰ Birăuțiul a solicitat informații legate de procesele sale secretarului de stat din ministerul justiției, Anton Günther. În prealabil proprietarul

„Poporului român” fusese informat de către procurorul care ancheta cazul că „nu din greșeală, ci intenționat nu s-au sistat procesele”, Birăuțiu fiind considerat un „om foarte periculos”. Răspunsurile primite din partea secretarului de stat Günther au fost similare, motivația oferită de acesta fiind că acuzațiile sunt „afară din cale de aspre”, procesele neputând intra prin urmare sub incidența amnistiei. Dat fiind faptul că situația devenea din ce în ce mai dramatică pentru tipograf, în favoarea sa au intervenit deputații naționali români din Parlamentul de la Budapesta, însă demersurile acestora au fost fără succes. Promisiunile de retragere a acuzațiilor împotriva lui Birăuțiu - făcute acestora de către ministrul Polónyi - nu s-au materializat, autoritățile recurgând la continue amânări. Pentru a câștiga timp, Birăuțiu a părăsit Budapesta, astfel încât judecarea proceselor a fost reprogramată pentru luna octombrie.¹¹

Soluția care avea să ducă la rezolvarea favorabilă a proceselor intentate împotriva redactorului responsabil al „Poporului român” a venit odată cu intervenția nou alesului deputat parlamentar Constantin Burdia. Rămân încă neclare circumstanțele în care s-a produs întâlnirea dintre cei doi și cine a avut inițiativa compromisului încheiat: Burdia a susținut permanent că redactorul i-a solicitat sprijinul în această chestiune, în timp ce Birăuțiu a afirmat în repetate rânduri că deputatul guvernamental român și-a oferit serviciile, totul făcând parte dintr-un plan conceput împreună cu ministrul Polónyi Géza de a pune mâna pe una din cele mai populare gazete în rândul națiunii române.

Indiferent de acest aspect lucrurile au evoluat spre soluția oferită de Burdia. Deputatul cercului Caransebeș a reușit să-l convingă pe Birăuțiu să accepte propunerea sa, aceea de a obține retragerea acuzațiilor în schimbul unei atitudini mai binevoitoare a gazetei „Poporul român” față de persoana lui Burdia și de politica guvernului:

„Cu un aer protector mă bătu pe umăr și-mi spuse că e lucru foarte ușor să scap teafăr din încurcătură. Va esopera retragerea proceselor, ceea ce e lucru ușor la el, fiind om cu influență la guvern, omul favorit al lui Andrássy¹² [...] Îmi spuse că-mi va face totul, dacă schimb calea. Nu trebuie să întorc foaia, să fiu însă mai pacinic și mai prietenos față de el. El, Burdea încă e fiu credincios al poporului român și el dorește înaintarea lui, dar pe altă cale. Vei vedea, zise el, câte favoruri și bunătăți se pot câștiga de la guvern cu o politică pacinică și cu tocmeli. Îmi asigură și mai multe favoruri, îmi promite plătirea datoriilor și pe deasupra subvenție.”¹³

În prezența notarului public Géza Cottely, la 27 iulie 1906, între Constantin Burdia și Dimitri Birăuțiu s-a încheiat contractul prin care primul devenea co-proprietar al tipografiei și al ziarului „Poporul român”. Redactat în nouă puncte, contractul cuprindea

obligățiile celor două părți, precum și sancțiunile de care erau pasibile fiecare în cazul încălcării acestora. Birăuțiu rămânea pe mai departe să se ocupe de conducerea tipografiei, însă urma să redacteze gazeta „Poporul român” „în spiritul și direcția, pe care Constantin Burdia o va croi și stabili”. Totodată se obliga să nu redacteze și publice vreo altă gazetă, sau să devină asociat în acest scop, fără știrea și aprobarea deputatului guvernamental. În schimb, Burdia urma să plătească aproximativ $\frac{2}{3}$ din datoriile tipografiei și ale ziarului - mai precis, 14000 de cele 19000 de coroane cât însuma întreaga datorie. Contractul era valabil exclusiv pe durata vieții lui Constantin Burdia, urmașii săi neavând dreptul la despăgubiri din partea lui Birăuțiu. În schimb, urmașilor redactorului le reveneau drepturi depline asupra tipografiei și gazetei. Toate veniturile tipografiei și ziarului îi reveneau lui Birăuțiu. În privința clauzele stabilite pentru situația în care una dintre părți rupea înțelegerea, Constantin Burdia urma să piardă întreaga sumă oferită lui Birăuțiu, în timp ce acesta din urmă se obliga să restituie banii investiți de deputat, la care se adăuga și o compensație de 8%.¹⁴

Punctul 7 al contractului conținea informații deosebit de interesante, edificatoare în ceea ce privește experiența politico-administrativă și spiritul pragmatic al lui Constantin Burdia. Birăuțiu declara că înțelegerea contractuală fusese încheiată „exclusiv la inițiativa lui proprie”, prevedere prin care fostul primar al Caransebeșului se proteja de eventualele acuzații ivite în cazul în care demersurile sale eșuau.¹⁵

Deși nici o prevedere din contract nu făcea referire la procesele intentate împotriva lui Birăuțiu, acesta obținuse promisiunea lui Burdia că acuzațiile urmau să fie retrase. Folosindu-se de influența avută și de relațiile amicale în care se afla cu membri importanți ai guvernului de la Budapesta - primul ministru Sándor Wekerle și ministrul de justiție Géza Polónyi - Burdia a intervenit în vederea amnistierii noului său asociat. La înfățișarea finală în cazul celor trei procese, ținută la data de 19 octombrie, procurorul suprem a retras acuzele formulate împotriva lui Birăuțiu. Motivarea acestei acțiuni a trădat dispozițiile primite de procuror în acest sens din partea forurilor superioare din Ministerul de Justiție. Invocarea faptului că „în spiritul lejei este a se pedepsi numai adevăratul făptuitor, autorul articolelor”, în condițiile în care prevederile legii de presă stipulau în mod clar că, în situația în care autorul nu poate fi identificat, culpa cădea asupra redactorului responsabil al gazetei, a provocat reacții hilare în rândul juriștilor din capitală. Cu toate acestea, asigurările date de Burdia au fost respectate, Birăuțiu fiind amnistiat.

Deznodământul proceselor de presă, precum și atitudinea favorabilă pe care „Poporul român” o manifestase în articolele sale față de Burdia și de aderenții români ai curentului moderat, progubernamental, a dezlănțuit o puternică campanie de

presă îndreptată împotriva gazetei lui Birăuțiu de către principalele foi românești din Ungaria: „Libertatea” de la Orăștie, „Gazeta Transilvaniei” de la Brașov, „Drapelul” de la Lugoj, chiar și „Foaia Diecezană” de la Caransebeș, printr-un articol semnat de Petru Barbu.¹⁶ Lui Birăuțiu i se reproșă mai cu seama faptul că a căutat amnistierea sa la autoritățile centrale maghiare și că nu și-a asumat sentințele date de judecători așa cum au făcut-o numeroși alți redactori responsabili ai gazetelor românești din Ungaria.

„Câți redactori români n-au gustat amarul temnițelor pentru articolele altora! Nici unul însă nu s-a milogit pe la miniștrii, ori pe la uneltele lor, cerșind grație.”¹⁷

Pentru a contracara această campanie, Birăuțiu a convocat o adunare de susținere la Caransebeș pentru data de 4 noiembrie 1906. Colaboratorii fideli din Caransebeș ai lui Constantin Burdia s-au ocupat în zilele care au precedat adunarea să informeze populația cu privire la aceasta. A luat parte un public numeros¹⁸, împărțit în două grupuri în funcție de atitudinea adoptată față de chestiunea în care fusese implicat Birăuțiu. Din rândurile susținătorilor tipografului a luat cuvântul Nicolae Ionescu, în timp ce dintre contestatari a vorbit părintele Tătucu din Iablanița. Discursul cel mai așteptat a fost cel al lui Birăuțiu însuși. Acesta a susținut că demersurile sale de obținere a amnistie și colaborarea cu Constantin Burdia au fost determinate de situația deosebit de gravă în care se afla. A susținut că toate eforturile sale de a lupta pentru propășirea culturală a românilor din Ungaria ar fi fost zădărnicate în cazul în care procesele s-ar fi terminat cu condamnare sa. A ținut să-și exprime susținerea față de concepțiile politice ale lui Burdia, despre care afirma că „nu-i așa păcătos după cum îl văd dușmanii lui”, considerând că demersurile sale de colaborare cu autoritățile maghiare au ca și scop doar interesul națiunii române, dezvoltarea culturală și economică a acesteia. În discursul său, Birăuțiu a invocat activitatea unor oameni politici români cu vederi moderate care s-au distins prin eforturile întreprinse în folosul națiunii române - Emanoil Gojdu, Iosif Gall și George Szerb - alături de care îl plasa și pe Burdia. Au existat și manifestați care au încercat să perturbe desfășurarea adunării, iar o serie de lideri locali au încercat să-i convingă pe cei prezenți să nu aprobe conduita lui Birăuțiu și a „Poporului român”. Adunarea s-a încheiat într-o atmosferă eterogenă, susținătorii și contestatarii directorului de la „Poporul român” exprimându-și fiecare convingerile.¹⁹

În intervalul de timp cuprins între lunile iulie și noiembrie 1906, Burdia a făcut demersuri pe lângă consilierul ministerial Kornél Ábrányi, reușind să obțină pentru gazeta „Poporul român” o subvenție în valoare de 1250 de coroane, bani pe care deputatul i-a predat asociatului său. În aceeași perioadă, Burdia s-a folosit în câteva

chestiuni electorale de drepturile care îi reveneau în conformitate cu prevederile contractului încheiat cu Birăuțiu.²⁰

Mai întâi a încercat să-l convingă pe tipograf să depună mărturie în chestiunea alegerii lui George Popovici în cercul electoral Lugoj. Acesta câștigase inițial alegerile cu o majoritate de 421 de voturi față de contracandidatul său, guvernamental-independentistul Ágoston Makay,²¹ însă mandatul a fost contestat. Una din acuzațiile principale a fost aceea că „Poporul român”, cu acordul și în înțelegere cu liderii naționali români, a „agitat întru atâta spiritele, intimidând-le și presionându-le încât au avut efect decisiv asupra rezultatului alegerii”. Autoritățile abilitate au desfășurat o anchetă în cercul Lugoj, pentru a stabili legalitatea desfășurării procesului electoral. Desigur, interesul lui Constantin Burdia era ca mandatul să fie anulat, astfel încât candidatul guvernului să primească o nouă oportunitatea de a câștiga scaunul de deputat al cercului Lugoj. În acest sens îi scria lui Birăuțiu, în noiembrie 1906, avizându-l despre foarte probabila convocare a tipografului în calitate de martor în cauza investigării mandatului lui George Popovici. Îi solicita totodată ca înainte de a se prezenta în fața anchetatorilor să „vii la Caransebeș la mine să ne vorbim”. Birăuțiu afirma că, simțind că urma să-i fie folosită mărturia împotriva lui Popovici - „fără îndoială, în mine au voit să câștige un martor nu pentru, ci contra lui Popovici” - a evitat această situație motivând că era plecat în străinătate și îi era imposibil să vină ca martor.²² Mandatul lui George Popovici a fost în cele din urmă anulat, însă rezultatul final al noii alegeri a fost favorabil tot deputatului național român, care a reprezentat cercul Lugoj până la finalul ciclului parlamentar 1906-1910.²³

La scurt timp Burdia s-a întâlnit personal cu Birăuțiu pentru a-i solicita colaborarea într-o nou chestiune electorală. De această dată era vizat mandatul câștigat de Coriolan Brediceanu în cercul Bocșei. Ca urmare a organizării de noi alegeri, cercurile guvernamentale era preocupate de atragerea unui număr cât mai mare de susținători de partea candidatului propriu, Gyula Weisz. În acest scop, Burdia a dorit să transforme „Poporul român” într-o voce favorabilă candidatului guvernamental, mizând pe popularitatea gazetei și pe impactul pe care o asemenea atitudine ar fi avut-o asupra alegătorilor din cercul Bocșei. Reacția energetică și refuzul categoric oferit de Birăuțiu l-au determinat pe Burdia să apeleze la o soluție de compromis, adresându-i rugămintea ca pe parcursul campaniei electorale să evite cel puțin adoptarea unei atitudini critice la adresa lui Weisz.²⁴

La scurt timp după evenimentele legate de cele două alegeri din comitatul Caraș-Severin, Birăuțiu a decis să rupă contractul încheiat cu Burdia, profitând și de oferta făcută de liderii PNR cu privire la cumpărarea de către aceștia a gazetei „Poporul

român”. Apariția broșurii și reacția opiniei publice din Budapesta, precum și informațiile pe care Birăuțiu le oferise deputaților naționali români, l-au determinat pe Aurel Vlad să expună chestiunea în plenul parlamentului în cadrul ședinței din 4/17 decembrie 1906, prilej cu care i-a interpelat atât pe Burdia, cât și pe ministrul Polónyi. Acuzațiile aduse se refereau atât la folosirea abuzivă a unor fonduri guvernamentale, cât mai ales la intruziunea politicului în procesul de justiție. Aurel Vlad remarcă faptul că pentru cumpărarea unei gazete în vederea orientării poziției acesteia în funcție de interesele partidelor aflate la conducerea Ungariei s-au folosit ilegal bani publici. Totodată, deputatul PNR susținea că ministrul Polónyi s-a implicat direct în retragerea acuzațiilor formulate împotriva lui Birăuțiu, dar și că soarta mandatelor contestate de la Lugoj și Bocșa era decisă încă înainte de finalizarea cercetării, așa cum reieșea din telegramele și discuțiile purtate de Burdia cu Birăuțiu.²⁵ În ședința 5/18 decembrie 1906, Burdia a răspuns acuzațiilor aduse de către Vlad. Deputatul guvernamental a recunoscut cumpărarea gazetei și a tipografiei cu mențiunea că aceasta s-a făcut din fonduri personale și la solicitarea lui Birăuțiu, nu ca un demers al său. A mai afirmat că cererea de schimbare a orientării gazetei spre una mai moderată, delimitată de interesele „agitatorilor naționaliști”, a fost în interesul națiunii române și era conformă programului său politic. În încheiere, Burdia a negat orice intenție de a-l convinge pe Birăuțiu să depună mărturie împotriva alegerii lui George Popovici, susținând faptul că scopul discuție pe care i-o solicitase redactorului a fost acela de a stabili atitudinea gazetei față de această chestiune.²⁶

Deznodământul întregii afaceri l-a constituit ruperea contractului dintre Birăuțiu și Burdia, cumpărarea gazetei „Poporul român” de către deputați naționali și transformarea acesteia în organul de presă al PNR. Începând cu numărul 153 din 9/22 decembrie 1906, Aurel Vlad apărea ca editor-proprietar al gazetei.

Birăuțiu a rămas proprietarul tipografiei, plătindu-i lui Burdia sumele datorate în conformitate cu prevederile contractului semnat la 27 iulie. A fost însă nevoit să facă față acuzelor venite din partea gazetelor românești ale vremii, care nu i-au iertat conduita, pe care au catalogat-o în continuare ca trădare. Considerau că schimbarea poziției lui Birăuțiu și intrarea „Poporului român” în proprietatea deputaților naționali „nu poate fi un merit al lui Birăuțiu, cum vrea el să-l declare în broșura sa, ci un merit al aceluia care, după cum se spune, i-au dat ceva mai mult decât Burdia cu ai lui. Birăuțiu - român - nu știm dacă mai merită acum să-i zicem că e român...”.²⁷ Imaginea sa a avut mult de suferit în anii care au urmat, adeseori fiind contestat de opinia publică românească pentru apropierea sa de cercurile politice maghiare guvernamentale. În consecință capitalul de încredere deținut de Birăuțiu în rândul românilor a scăzut

dramatic. Era văzut de mulți ca o „unealtă” a autorităților centrale budapestane pe care acestea o utilizau în scopul subminării solidarității naționale.²⁸

„Afacerea Poporul român” oferă o imagine nuanțată asupra relațiilor existente la nivelul inteligenței românești din Ungaria începutului de secol XX. Interesele politice interferau adesea cu aspecte legate de viața socio-economică și culturală a reprezentanților amintitei categorii. Diferențele de opinie sunt ușor sesizabile la nivelul liderilor politici ai românilor, aceasta în contextul în care solidaritatea națională era văzută ca o structură monolitică în care puteau exista doar concepțiile politice ale PNR. Interesele personale și de grup s-au dovedit a fi adevărate instrumente de eroziune a solidarității promovate de PNR. Pragmatismul a determinat un segment important din rândurile națiunii române să îmbrățișeze concepțiile politice ale curentul activist-guvernamental românesc. Activitatea desfășurată în cea de-a doua parte a secolului al XIX-lea de o serie de oameni politici precum Emanoil Gojdu, George Szerb, Iosif Gall etc. a demonstrat că soluția adoptată de aceștia putea să ofere beneficii națiunii române din Ungaria. Colaborarea cu autoritățile centrale de la Budapesta, pe baza unei politici moderate, ce presupunea compromisuri din partea ambele părți, a avut drept consecință numeroase realizări, îndeosebi la nivel local.

O concepție politică similară a adoptat și Constantin Burdia, contextul intern de la începutul secolului XX l-a determinat însă să-și radicalizeze modul de acțiune, renunțând parțial la tactica moderată a precursorilor săi. În definitiv, obiectivele propuse atât de liderii PNR cât și de cei progubernamentali români erau cvasi-identice - dezvoltarea națiunii române din Ungaria -, mijloacele de realizarea a acestora diferențiindu-se însă complet. Implicarea lui Burdia în „Afacerea Poporul român” confirmă tocmai aceste aspecte. Intenția sa de a controla una dintre cele mai populare gazetele românești, susținătoare a programului PNR, și transformarea acesteia într-o voce de presă care să corespundă propriilor scopuri politico-electorale reprezintă o mostră a radicalismului acțiunilor sale, însă reflectă în același timp un pragmatism aparte, un raționament politică inedit. Acțiunile sale, al căror scop nu i-a fost ascuns lui Birăuțiu, au dus în definitiv la salvarea gazetei și tipografiei „Poporul român”. Tipologia omului politic Constantin Burdia se apropie de cea a parlamentarului modern, reprezentantul intereselor regionale în forul legislativ suprem, a cărui menire era de a dobândi cât mai multe beneficii pentru cei reprezentați, folosindu-se de influența și relațiile dobândite în rândul autorităților centrale.

Note

1. Cercetarea a fost susținută prin grantul UEFISCDI Idei nr. PN-II-ID-PCE-2011-3-0040 *The Political Elite from Transylvania (1867-1918)*. This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research, CNCS-UEFISCDI, project number PN-II-ID-PCE-2011-3-0040.
2. László Katus, *Hungary in Dual Monarchy 1867-1914*, Columbia University Press, New York, 2008, p. 410-417.
3. Keith Hitchins, *A Nation Affirmed: The Romanian National Movement in Transylvania 1860-1914*, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 161-162.
4. Dániel Szabó, „The Crisis of Dualism and The New Compromise, 1895-1914” în Mária Ormos, Béla K. Király, *Hungary: Governments and Politics 1848-2000*, Columbia University Press, New York, 2001, p. 130-132.
5. Serviciu Județean al Arhivelor Naționale Caraș-Severin, Fondul *Primăria Orașului Caransebeș*, registrul 3/1876, f. 6., registrul 160/1892, f. 16-17, registrul 197/1895, f. 53, registrul 373/1904, f. 21-22; Ferenc Végváry, Ferenc Zimmer, *Sturm-féle országgyűlési almanach 1910-1915*, Budapesta, 1910, p. 250; Constantin Brătescu, *Orașul Caransebeș între 1865-1919. File de monografie*, Editura Dalami, Caransebeș, 2011, p. 37-38.
6. Ovidiu Emil Iudean, *Deputați guvernamentali români în Parlamentul de la Budapesta*, teză de doctorat, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 2012, p. 336-342; Stelian Mândruț, *Mișcarea națională și activitatea parlamentară a deputaților Partidului Național Român din Transilvania între anii 1905-1910*, teză de doctorat, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 1991, p. 164-170.
7. Aurel Cosma, *Prin Timișoara de altădată*, Editura Facla, 1977, p. 160-163.
8. Maria Berényi, *Personalități marcante în istoria și cultura românilor din Ungaria (Secolul XIX)*, Publicația Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, Giula, 2013, p. 357-358.
9. „Cassarea proceselor politice” în *Tribuna*, X, nr. 67 din 9/22 aprilie 1906, p. 1.
10. În broșura *Politikai rökák a csapdában* Birăuțiu nu precizează numele deputatului român care l-a însoțit la secretarul de stat Günther.
11. „Vulpi politice în cursă” în *Poporul român*, VI, nr. 152 din 6/19 decembrie 1906, p. 2.
12. Gyula Andrássy (1860-1929), Ministru de Interne în perioada 1906-1910 și unul dintre oamenii politici cei mai influenți din guvernul de coaliție condus de Sándor Wekerle.
13. „Vulpi politice în cursă” în *Poporul român*, VI, nr. 152 din 6/19 decembrie 1906, p. 2.
14. „Scandalul Birăuțiu-Burdia” în *Gazeta Transilvaniei*, LXIX, nr. 272 din 10/23 decembrie 1906, p. 2.
15. Ibidem.
16. „Care e prețul?” în *Libertatea*, V, nr. 43 din 14/27 septembrie 1906, p. 2-3; „Hărțuierile din Camera” în *Gazeta Transilvaniei*, LXIX, nr. 270 din 8/21 decembrie 1906, p. 1; „Istoria duor palme” în *Drapelul*, VI, nr. 129 din 12/25 decembrie 1906, p. 2.
17. „În antișambra lui Polónyi” în *Tribuna*, X, nr. 192 din 12/25 octombrie 1906, p. 1.
18. În privința numărului de participanți la adunarea informațiile diferă de la o sursă la alta: 7-800 potrivit *Poporul român*, VI, nr. 136 din 26 octombrie/8 noiembrie 1906, p. 1-3; doar 200-250 potrivit *Libertatea*, V, nr. 45 din 28 octombrie/10 noiembrie 1906, p. 2.
19. „Lămuriri. Adunarea de la Caransebeș” în *Libertatea*, V, nr. 45 din 28 octombrie/10 noiembrie 1906, p. 2.

20. „Vulpi politice în cursă” în *Poporul român*, VI, nr. 152 din 6/19 decembrie 1906, p. 2-3
21. „Alegerea de la Lugoj” în *Gazeta Transilvaniei*, LXIX, nr. 88 din 22 aprilie/5 mai 1906, p. 2.
22. „Vulpi politice în cursă” în *Poporul român*, VI, nr. 152 din 6/19 decembrie 1906, p. 3.
23. Teodor V. Păcățian, *Cartea de Aur sau Luptele politice ale românilor de sub coroana ungară*, vol. VIII, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1915, p. 229.
24. „Vulpi politice în cursă” în *Poporul român*, VI, nr. 152 din 6/19 decembrie 1906, p. 3.
25. *Országgyűlés Képviselőházak Naplója, 1906*, V kötet, Budapesta, 1907, p. 107-112.
26. *Ibidem*, p. 119-120.
27. „Hărțuieile din Cameră” în *Gazeta Transilvaniei*, LXIX, nr. 270 din 8/21 decembrie 1906, p. 1.
28. Andreea Dăncilă, „Elite politice și culturale la începutul secolului XX în Transilvania. Aspecte din activitatea ziarului *Lupta de la Budapesta*” în *Annales Universitatis Apulensis. Seria Historica*, 17/I, Alba Iulia, 2013, p. 95-96.

REZIME

Između nacionalnog osećaja i političkog pragmatizma: parlamentarni poslanik Konstantin Burdea

U političkom kontekstu Ugarske sa početka XX veka, značajne lideri Rumuna iz Transilvanije opredelili su se za pozitivan stav prema saradnji sa vlastima iz Budimpešte. Među rumunskim političarima sa provladinom vizijom izdvojili su se članovi inteligencije iz različitih oblasti, od advokata, profesora, službenika u upravnim organima pa sve do visokih crkvenih jerarha.

Jedna takva ličnost bio je i Konstantin Burdea, poslanik u Parlamentu u Budimpešti između 1906. i 1915, čija politička aktivnost zaslužuje da bude pažljivo ispitana. Imajući u vidu složenost njegovog profesionalnog i političkog života, pokušaćemo da ostvarimo jedno temeljno, sistematično i objektivno predstavljanje predmeta našeg izlaganja.

Mihaela Bedecan, Cluj-Napoca

VICARII CAPITULARI AI CAPITLULUI LUGOJEAN (1857-1918)*

Înființarea scaunului eparhial greco-catolic la Lugoj, anunțată prin Bula pontificală „Apostolicum Ministerium” din 26 noiembrie 1853, dimpreună cu reactivarea scaunului mitropolitan de Alba Iulia¹ și cu înființarea scaunului episcopal de Gherla, a deschis o nouă etapă în istoria bisericii greco-catolice românești. Evenimentul împlinea așteptările uniților români, care au revendicat statutul mitropolitan al provinciei de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, demersurile fiind intensificate în prima jumătate a secolului următor². Desigur, conjunctura impunea o nouă structurare la nivelul bisericii unite, în baza normelor prescrise de Roma care dorea să alinieze provincia la modelul